

SOSIAL MEDIA MÜHİTİNDƏ SOSIAL ŞƏBƏKƏLƏRİN ROLU

Xülasə

Məqalədə sosial mühitin özünəməxsus xüsusiyyətləri sadalanıb. Ənənəvi və sosial media nümunələri təhlil edilib. Ənənəvi medianı əvəzləyən sosial media nümunələrinin jurnalistika standartlarına cavab verə bilmədiyi faktlarla əsaslandırılıb. Sosial şəbəkələr, onlardan istifadə yolları, ənənəvi media və sosial medianın fərqli cəhətləri qeyd edilib. Ən çox istifadə edilən sosial şəbəkələrin adları vurğulanıb. Həyatımızın az qala bütününe çevrilən internetin sahib olduğu imkanlar, cəmiyyətə faydalı və zərərli cəhətləri qiymətləndirilib. Ənənəvi media və sosial media cəmiyyətimizə, insanlarımıza nə qazandırır və bloq yazarları əsl jurnalist sayıla bilərmə? Məqalədən belə nəticəyə gəlinir ki, xüsusilə gənc nəslin nümayəndələrinə internetdən doğru istifadə yolları izah edilməli və sosial şəbəkələrdən istifadə yolları göstərməlidir.

Açar sözlər: *sosial media, bloq, bloqer, media mühiti, sosial şəbəkə, elektron məkan, internet, ənənəvi media, portal, yeni texnologiyalar*

The role of social networks in social media atmosphere

Summary

The article lists the peculiarities of the social environment. Examples of traditional and social media were analyzed. It is based on the facts that social media samples, which replace traditional media, do not meet the standards of journalism. Social networks, ways how to use them, differences between traditional media and social media were noted. The names of the most used social networks were highlighted. The possibilities of the Internet, which has become almost a part of our lives, its benefits and harms to society have been assessed. What do traditional media and social media bring to our society and people, can bloggers be considered real journalists? The article concludes that especially the younger generation should be explained how to use the Internet properly and shown how to use social networks.

Key words: *social media, blog, blogger, media environment, social network, electronic space, internet, traditional media, portal, new technologies*

Giriş

Sosial media yaranandan sonra insan həyatında bir çox şey dəyişməyə başladı. Sosial mediada mövcud olan məzmun istifadəçi tərəfindən yaradıldığından yaradıcılıq əhəmiyyət qazanmağa başladı və iştirak çağı doğuldu. Medianın məzmununu çıxaran və medianı izləyən arasındakı sərt ayrı-seçkilik ortadan qalxdı. İnsanlar üçün innovativ olmaq və yeniliklərdən baş çıxarmaq əhəmiyyət qazandı. Gerçəklər deyil, fikirlər əhəmiyyət qazandı, obyektiv olmaq deyil içdən olmaq əhəmiyyətli hala gəldi.

Sosial medianın inkişafıyla, təhsil alanında yeniliklər edilməsi zəruri hala gəldi. Sosial media ilə məktəblər divarlar arasında qalmaqdan xilas oldu. Təhsildə Veb 2.0 ilə inkişaf etdirilən yeni texnikalar istifadə edilməyə başlandı.

Sosial medianın ənənəvi mediadan fərqləri

Ənənəvi media ilə sosial medianın bir neçə ciddi fərqləri var. Əsas fərq ondan ibarətdir ki, ənənəvi media informasiyanı bir neçə mənbədən dəqiqləşdirməklə, peşə etikası qaydalarına əməl etmək şərti ilə yayır. Sosial mediada isə xəbərlər redaktə olunmadan və heç bir prinsip gözlənilmədən yayılır. Bu baxımdan, həmin xəbərlərin mötəbərliyinə heç kim arxayın ola bilmir.

Qeyd etmək lazımdır ki, təhlükəli olan məqam ənənəvi media ilə sosial media arasında sərhədlərin itməsidir. Ənənəvi mediada jurnalist ancaq xəbəri yaymaq hüququna malikdir. Peşə prinsipləri jurnalistə yaydığı xəbərləri şərh etmək hüququ vermir. Sosial mediada isə məlumatı verənlər onu istənilən kimi şərh edirlər. Bundan əlavə, sosial şəbəkələrdə manipulyasiya üçün münbit şərait var. Buna görə də sosial medianın ciddi etibarlılıq problemi var. Sosial medianın digər bir problemi yayılan xəbərlərin yalnız dost çevrəsinə çatmasıdır. Ənənəvi medianın isə auditoriya problemi yoxdur. Sosial medianın inkişafı ilə əlaqədar xeyli sayda bloqerlər də peyda olub. Onların çoxu özlərini jurnalist və publisist kimi təqdim edir. Amma, onların jurnalist hesab edilib-edilməməsi ilə bağlı fikir ayrılıqları hələ də qalır. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, yalnız xəbərləri şəffaf yayanları, peşə prinsiplərinə əməl edənləri jurnalist hesab etmək lazımdır. Məlumat

verənlə xəbər verəni qarışdırmaq lazım deyil. Sosial şəbəkələr məlumat, ənənəvi media isə xəbər verir. Bu baxımdan məlumat verənlər deyil, xəbər yazanlar jurnalist hesab olunmalıdırlar.

Yeni dövrün yeni mediası sayılan sosial şəbəkələr, Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə (KİV) nə qədər təsir göstərir?

İnternetin meydana çıxması ilə jurnalistikada yeni bir dövr başlayıb. Hər bir oxucu üçün fotomüxbir və ya publisist olmaq imkanı yaranıb. Bu səbəbdəndir ki, bu gün sosial media ənənəvi informasiya agentliklərinə meydan oxumağa başlayıb. Danılmaz faktdır ki, müasir gənclik ənənəvi media orqanlarından çox, sosial şəbəkələrdə fəaldır.

Dünyada “qızıl orta” deyilən anlayış var, yəni, yaxşı qəzet, yaxşı çap orqanı odur ki, o, həm oxucunun, auditoriyanın marağını nəzərə ala, həm də özünün prinsiplərini gerçəkləşdirə bilər. Avropanın ən böyük sosioloqu sayılan Habermasın fikrinə görə, yeni texnologiyaların meydana gəlməsi və vətəndaşlıq jurnalistikasının artması ilə yeni qorxulu tendensiyalar yaranır. Ənənəvi jurnalistika ilə internet jurnalistikanın təməl prinsipləri qarışdırılır ki, bunun da sayəsində, ümumiyyətlə, o təməl prinsiplərin təsdiqi situativ yanaşma meydana çıxarır, yəni, bu, burada olar, ya olmaz. Bunu o, çox pis əlamət hesab edir. Klassik media, ənənəvi media özünün mövqelərindən çəkilə bilər. Bugün ən çox oxunan qəzetlər 500-600 min tirajla çap olunursa, sosial şəbəkələr vasitəsi ilə gün ərzində iki milyard mesaj yayımlanır. Bu, böyük bir məlumat, foto və video bombardmanıdır. Sosial medianın tərəfdarları iddia edirlər ki, bir neçə ildən sonra artıq ənənəvi media olmayacaq. İnsanlar xəbərləri sosial media vasitəsi ilə alacaqlar. Amma, mənim fikrimcə, bu, heç vaxt olmayacaq. İnsanlar hələ uzun müddət etibarlı xəbər almaq üçün ənənəvi mediaya müraciət edəcəkdir.

Sosial şəbəkələr və biz

Sosial şəbəkələr əsl XXI əsr hadisəsi - internet fenomenidir. (1 səh 198) İnternet cəmiyyəti (birlik) sosial şəbəkələrin yaxşı nümunəsidir. Bu növ sosial şəbəkə XX əsrin 90-cı illərində İnternetin inkişaf etdiyi və genişləndiyi bir dövrdə daha da genişləndi. Məlumat üçün deyək ki, dünyada ilk sosial şəbəkə 1979-cu ildə yaradılsa da, populyarlıq qazana bilməyib. Müasir dövrdə sosial şəbəkə dedikdə isə ağıla daha çox feysbuk (Facebook) və - twitter|| (Twitter) gəlir. Hazırda dünyanın ən nüfuzlu sosial media nümunələrindən biri olan – feysbuk 2004-cü ildə yaradılıb. (3, 98) Hazırda 700 milyona yaxın üzvü olan feysbukun illik gəlirinin təxminən 51 milyard dollar olduğu bildirilir.

Sosial şəbəkə saytlarının əksəriyyəti ingilis dilində olmaqla yanaşı, Azərbaycan və Rus dillərində də yaradılıb. Bunlara misal olaraq ingilis dilində olanlar: MySpace, FriendWise, FriendFinder, Yahoo! 360, Facebook, Orkut, Classmates, Lively kimi sosial şəbəkələri qeyd etmək olar. Azərbaycan dilində olan social şəbəkə saytları www.dream.az, www.sirr.az, www.yerli.az və s.

Rus dilində olan social şəbəkələr isə odnoklassniki.ru, <http://vkontakte.ru> və s. İnternet sosial şəbəkələrinin faydalarını və əhəmiyyətini aşağıdakı formada əsaslandırmaq olar:

1. Məqsədli Şəbəkəni və Əlaqələri Genişləndirir
2. Əmlak və İnvestisiyaların Qurulması Kömək edir
3. Öz Sənayenin Ekspertinə Çevrilmək İmkanının olur
4. Özünü və İstəyini (həvəs və ya maraqlarını) Paylaşmaq Şəraiti
5. Ticarət və Müştərək Müəssisə İmkanlarını artır
6. Xəyalında Olan İşə Nail Olursan (arzularını reallaşdırırsan)

2008-ci ildə etibarən Azərbaycanda da sosial şəbəkələr yaranmağa başladı. Bizim şəbəkə yaradanlarımız isə öz xarici həmkarlarının təcrübələrindən yetərincə faydalanırlar.

Sosial şəbəkələrin əsas funksiyası müxtəlif adamları saysız-hesabsız ünsiyyət vasitələri ilə (şəkil, video, səs, ad günü, xəbərlər, qruplar, daxili yazışma, müzakirələr, oyunlar və. s) birləşdirməkdir. Azərbaycanda olan sosial şəbəkələr bunlardır. facebook.com, myspace.com, odnoklassniki.ru, sirr.az (ən böyük azərbaycandilli şəbəkə) və kontakte.ru

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun direktoru Rasim Əliquliyev sosial şəbəkələrin əhəmiyyətindən danışarkən bunları deyib: @Sosial şəbəkələr çox əhəmiyyətli bir məsələdir. Məsələn, bir vaxtlar kənddə və ya şəhərdə yaşayanlar daim bir araya gələ bilmirdilər. Çətinlik bundan ibarət idi ki, bu sosial şəbəkələr inkişaf etməmişdi. İnsanlar yalnız telefonla danışdılar. Amma bu gün şəbəkə sisteminin inkişafı o həddə gəlib çatıb ki, insanlara yeni ünsiyyət sistemi təqdim olunub”. (5, 51) Bu da 2003-cü ildə fəaliyyətə başlayan feysbuk, sonra twitterdir. Sosial şəbəkələr bəşəriyyət tarixində ən önəmli yeniliklərdən biridir. Çünki insanlar məkandan asılı olmayaraq, bir araya toplaşib, fikirlərini bölüşə bilirlər. Fikir mübadiləsi aparırlar və s. (1, 180)

Sosial şəbəkələr hər gün istifadə etdiyimiz həyat gündəliyimizə çevrilib. Hər an, hər gün baş verənləri orada paylaşırıq. Dostlarla müzakirə edirik, yeni dostlar qazanırıq, yeni tanıdığımız və uzun müddət tanıdığımız insanlarla həyatımızın xoş məqamlarından fotolar və videolar paylaşırıq. Lakin, sosial

şəbəkələrin xüsusiyyətləri bununla bitmir. Sosial şəbəkələr hal-hazırda böyük gücə malikdir. Onlara "cəmiyyətin səsi" desək yanlışdır. Çünki, müxtəlif insanlar olduqları müxtəlif məkanlardan məlumatlar paylaşırlar. Hər hansısa ərazidə, məkanda baş verən fors-major hadisəni- istər yazılı, istərsə də foto şəkil formasında kütləvi informasiya vasitələrindən öncə sosial şəbəkələrdə hadisə yerində olan istifadəçilər dərhal paylaşır. Lakin, bu informasiyanın doğruluğunu tam əminliklə təsdiqləmək ilk dəfədən mümkün olmur. Çünki, sosial şəbəkələrdə bəzən şişirdilmiş halda informasiyalar paylaşılır. Sosial şəbəkələr və KİV-lərin xəbər vermək metodları hal-hazırda ölkə üzrə informasiya paylaşımları gedən sosial şəbəkələr facebook, twitter və youtube-dur. Düzdür, bu sosial şəbəkələrdə yayımlanan operativ məlumatlar baş verən hadisələr haqqında bizi TV-dən, radiodan və informasiya portallarından öncə xəbərdar edir. Bu gözəldir, lakin informasiyanın doğruya yanlış olmasını bilməyərək informasiyanı qəbul edib ürəklərdə şübhə yaranması informasiyaya qarşı çox təəssüfləndirici məqamdır. Operativlik baxımından əla olan, lakin, dəqiqlik və qərəzsizlik məsələsində dəqiq olmayan bu məsələ global bir problemdir. Bəlkə də cəmiyyətdə dürüstlük, düzgünlük tərəfdarı olan insanlar çox olsaydı bu baxımdan heç bir problem də yaşamazdıq. Əvvəllər demək olar ki, bütün Kütləvi İnformasiya Vasitələri, xəbərlər və s. verilişlər üçün hər biri informasiyanı mənbədən alırdılar. Müxtəlif ərazilərdə yerləşən jurnalistlərdən və s. bu kimi metodlardan istifadə edirdilər. Üstəlik ən əsas operativ məlumatı hadisə yerinə ezam olunmuş müxbirlərdən əldə edirdilər. Düzdür indi də belədir. Müxbirlərdən, səlahiyyətli şəxslərdən, hadisə yerində olan əməkdaşlardan və ya hər hansısa xəbər agentliyinə istinad edərək məlumatı paylaşırlar. Bunu edənlər istər TV xəbərlər, istərsə də informasiya saytları olur. Lakin, bir məqam var... Hal-hazırda sosial şəbəkələrə olan böyük maraq insanların hadisə yerindən birbaşa məlumat, fotolar, videolar paylaşması jurnalistlərin işlərini xeyli asanlaşdırıb. İnformasiya portallarının və TV xəbərlərinin informasiyanı və prosesləri belə işıqlandırması hardasa müsbət hal sayıla bilər. Bəzi tək-tək informasiya portalları da var ki, bəzən sosial şəbəkələrdən götürdüyü dolğun məlumatı redaktə edib fərqli versiya ilə yayımlayırlar. Bu məsələ son zamanların aktual məsələsidir. Ən təəssüfləndirici məqamdır ki, hər hansısa fors-major hadisə, fəlakət və s. baş verərkən insanların çox faizi məlumatı operativ olaraq sosial şəbəkələrdən alırlar. Halbuki, həmin anda eşitdiyi şayiələrin ətraflı izahını axtaran minlərlə insan xəbərlər buraxılışlarına və informasiya portallarına göz dikir. Lakin, məlumatı oradan təəssüf ki sosial şəbəkələrdə yayımlananlardan sonra alır. Bu zaman artıq KİV-nin informasiyası copy+paste edilmiş kimi sayılır. Çox gözəl olardı ki, KİV-lər informasiyanı sosial şəbəkələrdən öncə dəqiq, qərəzsiz, vicdanla, operativ təqdim etsinlər. Sosial şəbəkələrdən güclü olduqlarını sübut etsinlər. Çox təəssüf ki, hal-hazırda sosial şəbəkələr informasiya operativliyi baxımından çox güclüdür və öndədirlər.

Hazırda dünyada iki milyard insan internetdən istifadə edir, 156 milyon ictimai bloq var. İndi əsas problem sosial media ilə ənənəvi media arasında balans yaradılmasıdır. Belə ki, bu xətlə yayılan xəbərlərdə neytrallıq olmadığından əsl həqiqəti üzə çıxarmaq xəbəri oxuyanların özündən tələb olunur. Bunun üçün isə insanların savadlılığına ehtiyac var. Yəni, insanların savadı elə bir səviyyədə olmalıdır ki, onlar xəbəri oxuyanda onun mənbəyini fərqləndirə bilsinlər.

Sözsüz ki, hər bir yenilik müqavimət və qurbanlar tələb edir. Fəqət, yeniliyin qarşısını almaq da olmaz. Son zamanlar Elektron məkanımızda Azər-netdə yaradılan İnternet saytlarının arasında mədəniyyət, elm, bilgi, təhsil, ədəbiyyat kimi yaradıcı-intellektual sahələrə şamil edilən resursların sayı, həmçinin səviyyəsi get-gedə artmaqdadır. Bütün bunlar internetin özünün faydalı resursları ilə həyatımızda necə əhəmiyyətli rol oynadığını və insan fəaliyyətinin bütün dairələrində geniş perspektivlər açdığını göstərir. İnsanların internetdən öz ixtisasları, peşələri və yaradıcılıqları üzrə istifadə etməsi ümumilikdə cəmiyyətin inkişafına və intellektual səviyyənin yüksəlməsinə gətirib çıxardır. Lakin psixoloqların fikrincə internet müəyyən məsələləri həll etməklə yanaşı, həm də əvvəllər məlum olmayan yeni problemlər yaratmaqla cəmiyyət üçün potensial təhlükə mənbəyinə çevrilir. Belə problemlərdən biri internetdə informasiyanın hədsiz dərəcədə olmasıdır. Belə ki, əvvəllər informasiya qıtlığı var idi, indi isə əksinə məlumat bolluğundan baş çıxarmaq müşkül məsələyə çevrilib. Nəhəng informasiya axınına məruz qalmış insan beyni o qədər informasiyanı emal edə bilmək iqtidarında olmadığı üçün onları necə var elə qəbul edir. Belə haldan istifadə edən informasiyanı yayan mənbə müəyyən maraqlar güdərək çox vaxt şəbəkədə qərəzli və təsdiq olunmamış faktları həqiqət kimi qələmə verməyə çalışır. İnternetdən hazır məlumatlar almağa öyrəşən və belə məlumatları doğru sayan istifadəçilər öz fəaliyyətlərində onlara istinad etdikdə hadisə və faktlara münasibətdə obyektivlik itir. Ona görə də internetdəki məlumatların məzmununa ehtiyatla yanaşmalı və onların həqiqət olub-olmadığını yoxlamaq lazımdır. Digər bir təhlükə bəzi insanların özlərindən asılı olmayaraq işləri ilə əlaqədar, bəzilərinin isə sadəcə əylənmək məqsədilə internetdən çox istifadə etməsi və bununla əlaqədar vaxtlarının böyük hissəsini kompüter qarşısında keçirməsidir. Belə vəziyyət onları sağlamlığında, ailəsində, məktəbində və ya işində problemlər əmələ gətirir. Xüsusən, yeniyetmə və gənc nəslin nümayəndələri arasında müşahidə olunan belə mənfi cəhətlər internetdən düzgün istifadə olunmamasının nəticəsidir. İnternetdə əlaqələr kompüter vasitəsi ilə qurulduğu üçün internet istifadəçisi ilk növbədə kompüterdən düzgün istifadə etməyi

bacarmalıdır. Bu çox vacib məsələdir, çünki kompyuter biliklərinin səviyyəsinin aşağı olması çoxlarını, əsasən uşaqları kompyuterdən yalnız oyun və internetdə əylənmək məqsədilə istifadə etməyə məcbur edir. İ.Qoldberqə görə rəfedilməz internet həvəsinin və əsası olmadan şəbəkədə uzun müddət qalmağın əsasında insanın real həyatdan uzaqlaşmaq cəhdi durur ki, bu da alkoqolizmdə, narkomanlıqda və qumar oyunlarında olan patoloji meyllə müqayisə edilə bilər və belə vəziyyət məişət, təhsil, sosial, iş, ailə, maliyyə və ya psixoloji mühitə olduqca böyük zərər vurur. Həkim Maressa Orzak (www.computeraddiction.com) internet-addiksiyanın psixoloji əlamətlərindən başqa ona düçar olmuş şəxslərdə kompyuter arxasında özünü yüksək əhval-ruhiyyədə hiss etmək və fəaliyyətini dayandıra bilməmək, kompyutərə getdikcə daha çox vaxt sərf etmək, ailəyə və dostlara etinasızlıq, kompyuterdə olmayanda özünü boş, depressiyyada və əsəbi hiss etmək, işdə, evdə fəaliyyət aktivliyinin minimum enməsi müşayiət oluna bilər.

Nəticə

Məqalədən belə nəticəyə gəlmək olar ki, hər bir ailədə, orta və ali təhsil müəssisələrində yeniyetmə və gənclər maarifləndirilməlidir. Onları internetin xeyirli imkanlarından bəhrələnməyə, internetdə olan xeyli sayda informasiya, elm, təhsil xarakterli saytlardan, elektron kitabxanalardan, interaktiv xarici dil kurslarından və digər faydalı resurslardan istifadə etməyə həvəsləndirmək vacibdir. Bunun nəticəsində biz respublikamızın işıqlı gələcəyi üçün sağlam və bilikli nəsil yetişdirə bilərik. Jurnalistika ilə məşğul olan bloq yazarlarına isə məlumatı dəqiqləşdirib cəmiyyətə çatdırmaq tövsiyyə edilir. Jurnalistika ilə məşğul oluruqsa, onun məlumatı dəqiqləşdirmək prinsiplərinə mütləq əməl edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. İnternet. Sosial media. Bloqerlik. Elmi-kütləvi məqalələr, araşdırmalar Toplusu. YYSQ - Milli Virtual Kitabxananın e-nəşri N 25 (63 - 2013)
2. Abbasov Ə.M., Əliquliyev R.M, Ağayev F.T Web səhifələrin yaradılması Bakı: Elm 2002
3. Əliquliyev R.M, Valehov C.F, Mahmudov R.Ş İnternet jurnalistikanın formalaşmasının bəzi aspektləri. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı: İnformasiya Texnologiyaları
4. Əliquliyev R.M, Mahmudov R.Ş. İnformasiya asılılığı problemləri və onlarla mübarizə yolları. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı: İnformasiya Texnologiyaları, 2009
5. Əliquliyev R.M, İmamverdiyev Y.N., Abdullayeva F.C. Sosial şəbəkələr. Bakı: İnformasiya Texnologiyaları, 2010
6. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. İnternet medianın meydana gəlməsi və inkişafı :əsas istiqamətlər və xüsusiyyətlər Bakı: İnformasiya Texnologiyaları, 2012
7. "İnformasiya cəmiyyəti problemləri" elmi –praktiki jurnalı № 1.Bakı: İnformasiya Texnologiyaları, 2010
8. Gündüz Osman “.Jurnalistlər üçün informasiya texnologiyaları.Bakı:”Oskar”, 2009
9. yenimedia.az, sosialmedia.az